

Леся КРИП'ЯКЕВИЧ-ЦЕГЕЛЬСЬКА

СПОМИН ПРО ОБШУК В ПОМЕШКАННІ КРИП'ЯКЕВИЧІВ

У кінці 50-х років, після смерті Сталіна, почалася відлига. Про сталінізм як явище можна було вже критично висловлюватися. Тріщина в системі влади була очевидною і після страшної зими масових гулагівських концтаборів була достатньою, щоб з-під снігу потяглися молоді паростки. Весна гуртувала зголоднілі за правдою молоді серця, як магніт притягала все талановите, мужнє, яскраве, надзвичайне. Цілі серії особистостей: Драч–Вінграновський–Симоненко–Костенко–Стус–Світличні–Сверстюк–Марченко–Дзюба–Горська. Виростав “Самвидав”, творились Клуби творчої молоді. Збирались по хатах, бурхливо дискутували, співали, колядували, читали нові твори. Осередками стали помешкання Івана і Льолі Світличних, Али Горської в Києві, Чорноволив, Ірини і Ігоря Калинців, Крип'якевичів, Гандзі Садовської у Львові. Роман Крип'якевич, мій чоловік, знав їх усіх, бував з ними, часто курсував між Києвом та Львовом. Возив “Самвидав”, передруковував, пересилав. Солідарність, конспірація, дружня підтримка і героїчна відданість панували в цьому бурхливому молодому середовищі. Для тих, хто повертався із заслання, організувалася постійна допомога: дах над головою, місце праці чи лікування. Сьогодні цей період називають “шестидесятництвом”.

Арешти після 1965 р. відсіяли обережних, заляканих, тих, що не витримали. Тиск каральних органів був дуже сильним, методи – обстрікування, залякування, шантаж, звільнення з роботи, внесення в “чорні списки”, терор цілої родини, арешти. Найвідвертіші, найшляхетніші, найчистіші – в табори. Франків, Крип'якевичів, Коцюбинську, Брайчевського тоді не чіпали, але тиск і нагляд, постійні виклики, намовляння на співпрацю були.

В ці роки в помешканні моїх батьків отця Артемія і Марти Цегельських обшуки були неодноразово. Що таке репресії, моя родина знала з 1949 року. Арешт батька після псевдособору 1946 року, арешт матері, висилка трьох маленьких дітей з бабусею в далекі ліси Сибіру біля ріки Об. Там минуло наше дитинство. В 1956 р. родина повернулася. Батько о. Артемії Цегельський встиг в останній вагон законодавства про поновлення на роботу реабілітованих і оформився в Оперному театрі артистом оркестру. Маючи дві вищі освіти, музичну і богословську, в 1942 р. отримав свячення з рук Митрополита Андрея. Відсидів своїх 10 років, дякуючи Богові за терпіння. Не мав сам і не плекав в дітей ненависті до ворогів. Пімсту залишав Господеві. Часто повторював з переконанням: “Побачите, як імперія розвалиться і наша Церква встане во славі”. Рішуче і твердо діяв як підпільний священик: хрестив, давав шлюби, готував до свячень. Володіючи іноземними

мовами, тримав зв'язок зі світом. Обшуки були часто. Списки ліквідованих речей і книжок в протоколах, які зберігаю, довжелезні і сміховинні, особливо сьогодні. Ми, діти, знали багато таємниць конспірації, допомагали батькові переховувати речі, зберігати таємницю, носили за ним течку з богослужбними речами.

1967 рік. Захист мого диплому в Інституті прикладного мистецтва. В той час була єдиною дівчиною між учнями таємної мистецької школи Карла Звіринського, яка формувала світогляд, вчила думати, аналізувати події, мистецтво, шукати Бога. Знайомство з Романом Крип'якевичем у спільної родички Марії Боцюрків (сестра професора Б. Боцюрківа з Оттави). Смерть матері Романа, Марії Крип'якевич з Сидоровичів. Тихий підпільний шлюб з Романом. Смерть батька-історика Івана Крип'якевича. Похорон академіка став першим спротивом владі нашої сім'ї. Ми не дали поховати батька як радянського історика, відмовились від почесних варт на червоних килимах університету. Вдома на Острозького, 7 в родинному колі, запечатали гріб підпільні священники о. Артемій і о. др. Ігнатій Цегельські, о. Пахомій Борис ЧСВВ, о. Смаль ЧНІ. Пам'ятаю, як о. др. Ігнатій підійшов і сказав "прощай, друже-товаришу, скоро прийду до тебе". Ховали з дому, де мешкав, несли на плечах аж на цвинтар з вишиваним рушником на дубовій труні. Погрози влади поступово почали здійснюватися. Наша сім'я тепер складалася з трьох осіб. Окремо мешкали Олена і Надія Мудрі, Савина Сидорович. Щоденно приходила Катерина (Катерина Яремчук була домробітницею, вірною і надійною особою, яка виконувала всі таємні доручення родини. Була неписьменною. Її іменем підписувалися посылки політв'язням, які вислав Іван Крип'якевич з дружиною. Дехто після повернення щойно дізнавався, хто це). Для покращення умов побуту брата Богдана, який був інвалідом з 23 років, Роман вирішує переселитися в помешкання з кімнатою, що має вихід на балкон. Ми переселяємось на вул. Коновальця. Народжується Іванка.

Роман працює в Фізико-механічному інституті АН керівником відділу, завершує працю над докторською дисертацією на тему "Водень в металах", має ряд винаходів у зв'язку з розробкою водневого двигуна, володіє допуском № 1. Часто їздить до Москви, де має зв'язки з багатьма вільнодумцями. Там часто збиралися кошти для політв'язнів. Потрібні були ліки, сухі вітамінні продукти, друкувалися листи на цигарковому папері. Контактними особами для зв'язку з в'язнями були Оленка Чорновіл, Люда Шереметьєва, Зеновій Красівський. Особливо турбувалися тоді станом здоров'я Василя Стуса та Івана Світличного.

Повторна хвиля арештів прийшла в 1972 році. 19 травня Роман виїжджає до Києва в справі дисертації. "Я лиш на один день". Був завжди точний. Вдома залишилися брат Петро-Богдан (вдома кликали ми його Даньо), я з маленькою 3-річною Іванкою і Катерина. Відсутність Романа більше двох днів насторожила нас. Це був сигнал, що щось сталося. Роман знайшов причину для дзвінка додому в присутності слідчих. Сказав "в мене все в порядку, чи дзвонив мені Аракезов?". Це було видумане прізвище, яке містило грузинське слово "ара", що означало "ні". (Роман і Богдан, перебуваючи в Грузії на лікуванні, вивчали грузинську мову). Богдан все зрозумів. Після цього ми "почистили" хату, прибрали "крамолу".

22 травня 1972 р. о 8 год. ранку – дзвінок в двері (пізніше ми дізналися, що в той сам день і годину відбулися масові обшуки). Чую тупіт багатьох ніг на наших рипучих дерев'яних сходах, Богдан ще не одягнений, сидів в протезах біля печі, допалюючи

ще дещо. Дзвінок і стукіт був настирливий. У відчинені двері, не прохаючи дозволу, ввалилося дев'ятеро чоловіків і одна жінка. Показали папір на обшук, спитали, хто в хаті, і моментально розійшлися по кімнатах. Зайшовши до Богданової кімнати і, заставши його при печі, почали зі злістю вигортати якісь недопалки. Я просила вийти, щоб дати інвалідові одягнутися. Один залишився. Обшук тривав 13 годин. Так звані поняті виявилися старими друзями тих, що проводили обшук. Наше велике помешкання, наповнене шафами з папками і книжками, шухлядами і шухлядками, коморами і закамарками, майстернями і пивницями стало для них справжньою каторгою. Ми змушені були сидіти, виходити тільки з супроводом, навіть Катерину з Івасею в магазин випустили з охоронцем. Спочатку все дуже ретельно оглядалося. Час від часу ми вигукували радісно, що знайшлися фіранки чи якась інша річ, яку довго шукалося. Один з них був автором якоїсь пасквільної книжечки, яку я читала задля того, щоб знати, як очорнюється постать Митрополита Андрея. Зрадив, як побачив її на моєму нічному столику. Шафи з архівом історика були в кімнаті Богдана, який весь час сидів за столом. Пальці його рук легко тремтіли. Час від часу він відповідав на запитання. Група розділилася, до архіву було потрібно більш фахових. Я бачила, з яким великим інтересом перегортали вони папки історика. Особливо один із них (назвімо його "симпатиком") виглядав явно прихильно наставленим. Йому теж було приємно розмовляти з Богданом, який трактував його з пошаною за цікавість до історії. З архіву академіка вони не мали права нічого вилучити. Не було доказу про поширення. Об'єктом їх найбільшого інтересу був "самвидав" або докази зв'язків з В'ячеславом Чорноволом та сучасними дисидентами. На столі росла купка книжок та папірців, які відкладалися для опису. Біля полудня приїхав Роман. Мовчки обняв нас усіх. Обшук продовжувався. Біля 15-ої год. видно було їх втому і знеохочення. Катерина запропонувала чай і перекуску. Переглянулися і радо погодилися. З кухні поверталися з потеплілими виразами обличчя. Жаль мені було частини книжок, які колись дав на збереження Михайло Горинь, особливо альбом "Січові Стрільці", Історія Українського Війська, які до речі не ввійшли в опис протоколу, але були забрані. Коли ввечері вже робився опис конфіскованих речей, ми з Романом зауважили, що "симпатик" згорнув купку записок для протоколу, відсунув їх виразно набік і обернувся спиною. Наші з Романом очі зустрілися. Компромат – на відстані руки. Повільним рухом згорнув в долоню, закашляв і вийшов. В туалеті забулькотіла вода.

Опис закінчено. Все підписано. Стомлені готуються до виходу. Я наївно пригадую ще майстерню, пивницю, гараж. Доручають одному піти зі мною. В майстерні висів закінчений гобелен "350 років Києво-могилянської академії". Мав претензії до кольорів. Відпарувала, що всі міліцейські машини жовто-блакитні. Спускаємось в пивницю. А там... стелажі з книжками і знову папки, підшивки газет і журналів. Ноти і ... свіжо заметена цементна долівка. Це його дуже роздратувало. Процідив крізь зуби: "Даже подмели" і вискочив з підвалу. Як описав їм, що побачив, то майже втікали, так швидко гнали по сходах вниз. Усі мали досить того обшуку... Всі, крім одного. О 12 годині задзвонив телефон. Богдан підняв слухавку і, потримавши пару секунд, мовчки поклав. Невідомий голос: "Я хотел только сказать: даст Бог день, даст Бог пищу". В ту хвилину Господь післав нам "Утішителя".

Важливо було – ми всі разом, архів нерушений. Роман розповідав, як взяли його просто з літака, тримали два дні на допитах. Обшук зроблено теж в робочому кабінеті у Фізико-механічному інституті. Знайдені вірші про любов до української мови були достатнім фактом для “судилища”, яке організував перший секретар Ленінського райкому партії Курапов (сьогодні працює в охороні Південного ринку). Тоді Роман став свідком того, як ламали його учнів, аспірантів, дисертантів і друзів-кандидатів наук, примушуючи свідчити проти свого учителя, товариша, колеги. “І заспівав півень. І заплакав Петро”...

Коли вже звільнений за статтею “Аморальний вчинок супроти колективу” (?) працював в центральній котельні кочегаром (місце, до речі, підшукав йому Михайло Осадчий) – тоді приходили до нього з боєм і проханням про прощення його учні і друзі. Розраджував, сміявся. Не мав жалю. Каламбури: “Що я, дурний, все життя робив? Та тут така Божа робота! Тепло, кіт, телефон, друкарська машинка, і друзі приходять”. Підробляв технічними перекладами. Копійки. “Аморальні вчинки” продовжувались. Згодом організував перший осередок Руху між кочегарами. Це було навіть щось більш вагоме, як Рух творчих спілок, який ми заклали в Спілці художників.

Незважаючи на постійну активну участь членів нашої родини в громадському та політичному житті – від заснування Руху, участі в підготовці перших демократичних виборів, налагодження міжнародних зв’язків, до участі в багатьох міжнародних та європейських політичних, релігійних та екуменічних форумах і конгресах, завжди існував пріоритет – “збереження цілості архіву”. Важливість цього завдання в родині передавалася дітям і внукам. Повага до книжки і паперу, які творили історію, робилася елементом виховання. А обережність ставала спадковою рисою характеру того, кому приходила черга доглядати цей вогонь.

20 червня 2005 р.